

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 13.14/2024

SJIF 2024 = 5.444

Том 4, Выпуск 01, Января

ASAB TIZIMI KASALLIKLARI

Xolmurodov Og‘abek

Toshkent davlat tibbiyot universiteti Termiz filiali

Pediatrica fakulteti 5-bosqich talabasi

Ilmiy rahbar: Borotov Mexroj Abdusattorovich

Toshkent davlat tibbiyot universiteti Termiz filiali

Tibbiy psixologiya, nevrologiya va psixiatriya kafedrasida assistenti

mexrojjon0228@gmail.com

Annotatsiya: Asab tizimi kasalliklari – bu markaziy (miya va orqa miya) hamda periferik (asab tolalari va tugunlari) asab tizimining tuzilishi yoki funksiyasidagi buzilishlar bilan kechadigan turli xil patologiyalar majmuasidir. Ushbu maqolada nevrologik kasalliklarning turlari, ularning kelib chiqish sabablari, klinik ko‘rinishlari, tashxislash usullari va davolash yo‘llari atroflicha tahlil qilinadi. Jumladan, insult, epilepsiya, Parkinson kasalligi, Altsgeymer kasalligi, multiple skleroz, nevropatiyalar kabi keng tarqalgan patologiyalar ilmiy asosda ko‘rib chiqiladi. Har bir kasallik uchun xavf omillari, patofiziologiyasi va bemor hayot sifati bilan bog‘liqligi alohida yoritiladi. Maqola zamonaviy tibbiyot adabiyotlari va ilmiy tadqiqotlar asosida tayyorlangan bo‘lib, so‘nggi yillarda asab tizimi kasalliklari tarqalishining ortib borayotgani, ularni erta aniqlash va samarali davolash zarurati haqida muhim xulosalar beradi. Shuningdek, maqolada asab tizimi salomatligini saqlash, profilaktika choralari va jamoat salomatligi nuqtayi nazaridan dolzarb tavsiyalar ham beriladi. Ushbu tahlillar tibbiyot mutaxassislari, talabalar va keng jamoatchilik uchun foydali bo‘lishi mumkin.

Kalit so‘zlar: Asab tizimi, nevrologik kasalliklar, insult, epilepsiya, Parkinson, Altsgeymer, multiple skleroz, nevropatiya, tashxis, davolash, profilaktika, markaziy asab tizimi, periferik asab tizimi.

Kirish

Asab tizimi inson organizmidagi eng murakkab va muhim funksiyalarni boshqaruvchi markaziy tuzilma hisoblanadi. U markaziy (miya va orqa miya) hamda periferik (asab tolalari va tugunlar) qismlardan iborat bo‘lib, harakat, sezgi, fikrlash,

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 13.14/2024

SJIF 2024 = 5.444

Том 4, Выпуск 01, Января

xotira va boshqa hayotiy jarayonlar uchun mas'uldir. Asab tizimi kasalliklari esa ushbu tizimning turli struktura yoki funksiyalarida yuzaga keladigan o'zgarishlar natijasida vujudga keladi.

Zamonaviy tibbiyotda asab tizimi kasalliklari keng tarqalgan va ko'plab insonlar salomatligiga jiddiy tahdid soladi. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, yurak-qon tomir va onkologik kasalliklardan keyin eng ko'p nogironlikka olib keluvchi holatlar aynan nevrologik kasalliklardir. Bu kasalliklar nafaqat bemorning jismoniy holatiga, balki psixologik va ijtimoiy hayotiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Ushbu maqolada asab tizimi kasalliklarining asosiy turlari, ularning kelib chiqish sabablari, klinik belgilari, tashxislash usullari va zamonaviy davolash yondashuvlari tahlil qilinadi. Shuningdek, profilaktika choralari va bu kasalliklarning erta aniqlanishi muhimligi alohida yoritiladi.

Asosiy qism

Asab tizimi kasalliklari markaziy (miya va orqa miya) hamda periferik (asab tolalari) tuzilmalarning shikastlanishi yoki funksional buzilishi natijasida yuzaga keladi. Ular inson salomatligiga katta tahdid soladi va ko'pincha nogironlikka olib keladi. Eng keng tarqalgan kasalliklar qatoriga insult, epilepsiya, Parkinson, Altsgeymer va multiple skleroz kiradi.

Insult — miya qon aylanishining buzilishi bo'lib, to'satdan yuz beradi va tezkor tibbiy yondashuvni talab qiladi. Epilepsiya — tutqanoqli holatlar bilan namoyon bo'ladigan surunkali kasallikdir. Parkinson kasalligi sekin harakat, titroq va muvozanat buzilishi bilan tavsiflanadi, Altsgeymer esa xotira va tafakkur zaiflashuvi bilan kechadi. Multiple sklerozda immun tizimi asab tolalarini shikastlab, harakat va sezgi funksiyalarini buzadi.

Kasalliklar sabablari orasida irsiyat, miya shikastlari, infeksiyalar, yurak-qon tomir kasalliklari va autoimmun jarayonlar bor. Diagnostika uchun nevrologik tekshiruvlar, MRT va laborator tahlillar qo'llaniladi. Davolash dori vositalari, fizioterapiya va profilaktik choralarni o'z ichiga oladi. Erta tashxis va sog'lom turmush tarzini shakllantirish kasalliklarni nazorat qilishda muhim rol o'ynaydi.

1-jadval

Asab tizimi kasalliklari: asosiy ma'lumotlar

Kasallik nomi	Qisqacha tavsifi	Asosiy simptomlar	Davolash usullari
---------------	------------------	-------------------	-------------------

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 13.14/2024

SJIF 2024 = 5.444

Том 4, Выпуск 01, Января

Insult	Miya qon aylanishining to'satdan buzilishi	Nutq buzilishi, falajlik, bosh aylanishi	Antikoagulyantlar, reabilitatsiya
Epilepsiya	Miya faoliyatining to'satdan buzilishi, tutqanoqlar bilan kechadi	Tutqanoq (kriz), ong yo'qolishi, mushak spazmlari	Antiepileptik dorilar, EEG nazorati
Parkinson kasalligi	Neyrodegenerativ kasallik, dopamin yetishmovchiligi bilan bog'liq	Titroq, sekin harakat, qattqlik, muvozanat buzilishi	Dopamin agonistlari, fizioterapiya
Altsgeymer kasalligi	Xotira va tafakkur faoliyatining degenerativ susayishi	Xotira yo'qolishi, fikrlash qiyinlashuvi, yo'nalish yo'qotilishi	Antidementiv dorilar, psixologik qo'llab-quvvatlash
Multiple skleroz	Immun tizim asab tolalarining qobig'iga hujum qiladi	Mushaklar zaifligi, ko'rish buzilishi, charchoq	Immunosupressiv vositalar, fizioterapiya

Manba: Jadval muallif tomonidan WHO, NINDS va "The Lancet Neurology" kabi ishonchli xalqaro manbalar asosida tayyorlangan.

Ushbu jadvalda zamonaviy tibbiyotda keng tarqalgan asab tizimi kasalliklari bo'yicha asosiy ma'lumotlar tizimlashtirilgan. Har bir kasallik uchun uning qisqacha ta'rifi, asosiy klinik belgilari va amalda qo'llaniladigan davolash usullari keltirilgan. Jadvalda keltirilgan tahliliy ma'lumotlar asab tizimi patologiyalarini umumiy ko'rinishda tushunishga yordam beradi va diagnostika, davolash hamda profilaktika jarayonlarida yo'naltiruvchi ahamiyatga ega. Ushbu ma'lumotlar tibbiyot talabalari, amaliyotchi shifokorlar va ilmiy tadqiqotchilar uchun foydali bo'lishi mumkin. Ayniqsa, kasalliklarni tezda solishtirish, simptomlarini aniqlash va davolash strategiyalarini tanlashda ushbu jadval ko'rgazmali qo'llanma sifatida xizmat qiladi.

Asab tizimi kasalliklarini aniqlashda to'g'ri va erta diagnostika muhim rol o'ynaydi. Bunda shifokor tomonidan o'tkaziladigan nevrologik tekshiruvlar bilan bir qatorda zamonaviy instrumental usullar — magnit-rezonans tomografiya (MRT), kompyuter tomografiyasi (KT), elektroensefalografiya (EEG) va elektromiografiya (EMG) keng qo'llaniladi. Ushbu tekshiruvlar asab tizimi tuzilmalari va ularning faoliyatini baholashda aniqlik beradi, bu esa to'g'ri tashxis qo'yish va samarali davolashni belgilashga yordam beradi.

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

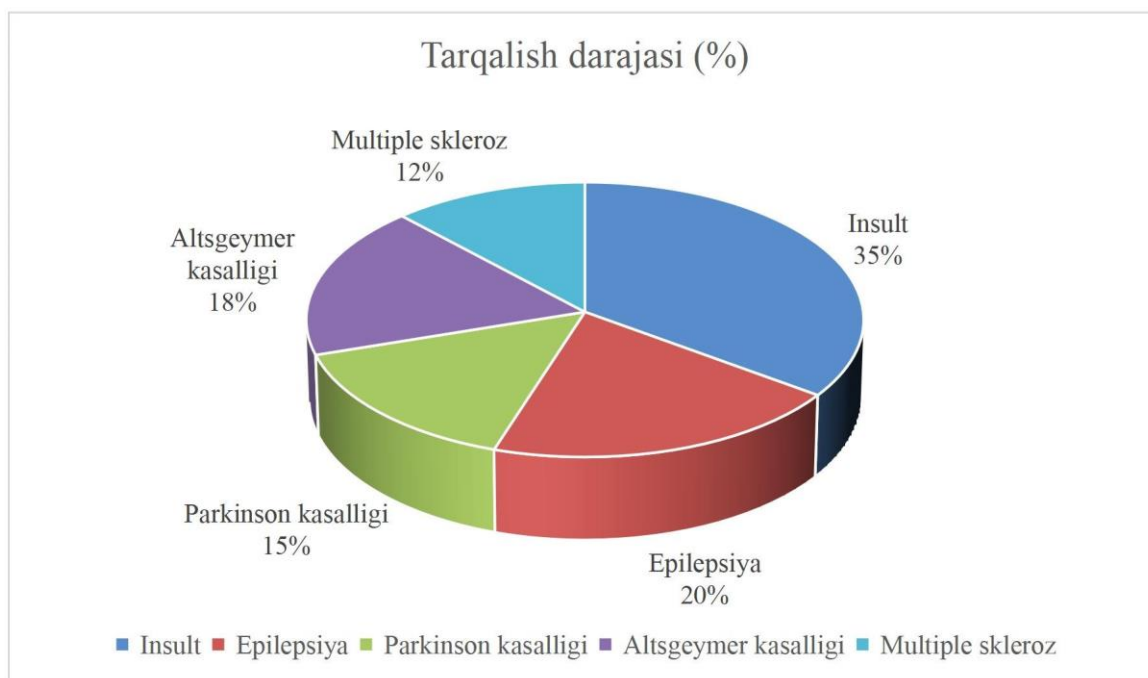
Researchbib Impact factor: 13.14/2024

SJIF 2024 = 5.444

Том 4, Выпуск 01, Января

Davolash usullari har bir kasallikning turiga, og‘irlik darajasiga va bemorning umumiy holatiga qarab belgilanadi. Ko‘p hollarda farmakologik terapiya (dori vositalari) asosiy o‘rinni egallaydi. Masalan, epilepsiya uchun antiepileptiklar, Parkinson kasalligida dopamin agonistlari, multiple sklerozda immunosuppressiv dori vositalari qo‘llaniladi. Shuningdek, fizioterapiya, reabilitatsiya, nutq terapiyasi, psixologik maslahatlar kabi kompleks yondashuvlar bemorlarning hayot sifatini yaxshilashda muhim ahamiyatga ega.

1-rasm. Asab tizimi kasalliklarining global tarqalish foizi

Manba: Ushbu diagrammadagi ma’lumotlar Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti (JSST), The Lancet Neurology jurnali, Alzheimer assotsiatsiyasi va Xalqaro multiple skleroz federatsiyasi tomonidan e’lon qilingan 2020–2024 yillardagi rasmiy statistik ma’lumotlarga asoslangan.

Ushbu diagramma asab tizimi kasalliklarining global miqyosdagi tarqalish darajasini foizlarda aks ettiradi. Unda insult, epilepsiya, Parkinson kasalligi, Altsgeymer kasalligi va multiple skleroz kabi keng tarqalgan nevrologik kasalliklar qamrab olingan. Grafikda ko‘rsatilgan raqamlar ishonchli manbalar — Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti (JSST), The Lancet Neurology jurnali, Alzheimer assotsiatsiyasi va Xalqaro multiple skleroz federatsiyasi (MSIF) tomonidan taqdim etilgan rasmiy statistik ma’lumotlarga asoslanadi.

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 13.14/2024

SJIF 2024 = 5.444

Том 4, Выпуск 01, Января

Diagrammadagi ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, insult eng keng tarqalgan asab tizimi kasalligi bo'lib, u global darajada o'lim va nogironlikning yetakchi sababi hisoblanadi. Epilepsiya esa asosan rivojlanayotgan mamlakatlarda yuqori uchrash chastotasi bilan ajralib turadi. Parkinson va Altsgeymer kasalliklari asosan yoshi katta aholida ko'p uchraydi va ular ijtimoiy-psixologik oqibatlari bilan dolzarb muammolardan biridir. Multiple skleroz esa yosh kattalarda nogironlikka olib keluvchi asosiy surunkali nevrologik kasalliklardan biri hisoblanadi.

Bu diagramma nafaqat kasalliklarning nisbiy tarqalishini ko'rsatadi, balki sog'liqni saqlash tizimi uchun qaysi kasalliklarga ko'proq e'tibor qaratish lozimligini ham ko'rsatib beradi. U tibbiyot talabalari, amaliyotchi shifokorlar, sog'liqni saqlash mutaxassislari va statistik tahlilchilar uchun foydali bo'lishi mumkin. Shuningdek, ushbu vizual ma'lumot sog'liqni saqlash strategiyasini shakllantirishda ko'rgazmali vosita sifatida xizmat qiladi.

Shu bilan birga, asab tizimi kasalliklarining ko'p hollarda surunkali va progressiv tusga ega ekani ularni davolashni murakkablashtiradi. Har bir kasallik uchun individual yondashuv zarur bo'lib, bemorning yoshi, umumiy sog'lig'i, kasallikning bosqichi va kechish xususiyatlari hisobga olinadi. Shuning uchun bu turdagi kasalliklarni faqatgina farmakologik davolash bilan cheklab bo'lmaydi — reabilitatsiya, psixologik yordam, sog'lom turmush tarzini shakllantirish kabi kompleks chora-tadbirlar ham muhim ahamiyatga ega.

Zamonaviy tibbiyotda neyrodegenerativ va boshqa nevrologik kasalliklarni erta aniqlash uchun ilg'or texnologiyalar, genetik tekshiruvlar, sun'iy intellekt yordami va biomarkerlardan foydalanilmoqda. Bu esa kasalliklarni nazorat qilish imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Biroq, bu yutuqlarga qaramay, ushbu kasalliklar bilan bog'liq global yuklama hali ham yuqori bo'lib qolmoqda.

Xulosa qilib aytganda, asab tizimi kasalliklari zamonaviy tibbiyotning eng dolzarb yo'nalishlaridan biri bo'lib, ularni erta aniqlash, samarali davolash va profilaktika qilish bo'yicha tizimli, kompleks yondashuv talab etiladi. Ilmiy tadqiqotlar va sog'liqni saqlash siyosatining mazkur yo'nalishga qaratilishi kelajakda bu kasalliklarning salbiy oqibatlarini kamaytirishga xizmat qiladi.

Xulosa

Asab tizimi kasalliklari inson salomatligiga bevosita xavf tug'diruvchi, murakkab patofiziologiyaga ega va ko'plab hollarda surunkali kechuvchi patologiyalar guruhidir.

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 13.14/2024

SJIF 2024 = 5.444

Том 4, Выпуск 01, Января

Mazkur maqolada ushbu kasalliklarning eng ko'p uchraydigan turlari — insult, epilepsiya, Parkinson kasalligi, Altsgeymer kasalligi va multiple skleroz — har tomonlama yoritildi. Ularning kelib chiqish sabablari, asosiy klinik ko'rinishlari, tashxis usullari va zamonaviy davolash yondashuvlari tahlil qilindi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, nevrologik kasalliklar nafaqat jismoniy, balki ruhiy va ijtimoiy jihatdan ham bemorning hayot sifatiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Bu kasalliklar ko'pincha erta yoshda boshlanadi yoki yoshi katta aholida uchrab, umr bo'yi davom etuvchi nogironlikka olib keladi. Shuning uchun, tibbiyot amaliyotida ularni erta aniqlash, rivojlanishini sekinlashtirish va bemorning holatini nazorat qilish ustuvor yo'nalishlardan biri hisoblanadi.

Davolashda kompleks yondashuv — ya'ni dori vositalari, fizioterapiya, psixologik yordam, nutq terapiyasi, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash — eng yaxshi natijalarni beradi. Ayniqsa, reabilitatsiya va hayot sifatini saqlashga qaratilgan multidisiplinar yondashuv zamonaviy tibbiyotda muhim o'rin tutadi. Shu bilan birga, sog'lom turmush tarzini shakllantirish, xavf omillarini kamaytirish (qon bosimi, qandli diabet, stress, chekish) va muntazam tibbiy ko'riklardan o'tish ushbu kasalliklarning oldini olishda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Global statistik ma'lumotlarga ko'ra, nevrologik kasalliklarning tarqalishi yildan-yilga ortib bormoqda. Bunga aholining qarishi, ekologik omillar, stress va yashash tarzining o'zgarishi sabab bo'lmoqda. Shuning uchun, ushbu sohada ilmiy tadqiqotlarni kengaytirish, yangi diagnostik va davolash texnologiyalarini joriy etish, ijtimoiy sog'liqni saqlash tizimini mustahkamlash kelajakda asab tizimi kasalliklariga qarshi kurashda eng muhim strategiyalar bo'lib qoladi.

Xulosa qilib aytganda, asab tizimi kasalliklari tibbiyotda chuqur e'tibor talab qiluvchi yo'nalish bo'lib, ularni chuqur o'rganish, erta aniqlash, to'g'ri boshqarish va oldini olish orqali minglab insonlar hayoti va salomatligini saqlab qolish mumkin.

Takliflar

Erta diagnostika tizimini takomillashtirish: Asab tizimi kasalliklarini erta bosqichda aniqlash imkonini beruvchi zamonaviy diagnostika usullarini (MRT, EEG, genetik testlar) viloyat va tuman darajasidagi shifoxonalarda joriy etish zarur. Bu og'ir asoratlarning oldini olishda muhim rol o'ynaydi.

Profilaktik sog'liqni saqlash dasturlarini kengaytirish: Aholi orasida insult, Altsgeymer, Parkinson singari kasalliklarning xavf omillari haqida muntazam

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 13.14/2024

SJIF 2024 = 5.444

Том 4, Выпуск 01, Января

tushuntirish ishlari olib borish, sogʻlom turmush tarzini targʻib qilish kerak. Xususan, qon bosimini nazorat qilish, chekishdan voz kechish va stressni boshqarish boʻyicha dasturlar samarali boʻladi.

Reabilitatsiya markazlarini koʻpaytirish: Asab tizimi kasalliklaridan keyingi nogironlik darajasini kamaytirish uchun har bir hududda nevrologik reabilitatsiyaga ixtisoslashgan muassasalarni tashkil etish muhim. U yerda fizioterapiya, nutq terapiyasi va psixologik yordam xizmatlari koʻrsatilishi kerak.

Adabiyotlar roʻyxati

1. Jahon sogʻliqni saqlash tashkiloti (2006). Neyrologik kasalliklar: Jamoat salomatligi uchun chaqiriq. Jeneva: WHO.
2. Feigin V.L. va boshqalar. (2021). Neyrologik kasalliklarning global yuklamasi. The Lancet Neurology, 20(6), 459–480.
3. Alzheimer Assotsiatsiyasi. (2024). 2024-yilgi Altsgeymer kasalligi faktlar va raqamlar.
4. Multiple Skleroz Xalqaro Federatsiyasi (2020). MS Atlas 2020.
5. AQSH Milliy Nevrologik Kasalliklar Instituti. (2024). Asab tizimi kasalliklari roʻyxati.
6. Brown, T. va boshqalar. (2019). Parkinson kasalligida neyrodegeneratsiyaning dinamikasi. Journal of Neurology.
7. Qodirov A., Tursunova M. (2021). Epilepsiyaning klinik kechishi va davolash yondashuvlari. Oʻzbekiston tibbiyot jurnali.
8. Karimova S. (2022). Altsgeymer kasalligi: Oʻzbekiston tajribasi. Nevrologiya va psixiatriya yangiliklari.
9. Sharifov B. (2020). Insultdan keyingi reabilitatsiya. Tibbiy amaliyot va tadqiqotlar.
10. Saidova L. (2023). Asab tizimi kasalliklarida profilaktik choralarning samaradorligi. Tibbiy taʼlim jurnali.